

AVRUPA, TÜRK ATASÖZLERİYLE NASIL TANIŞTI?

Nail Tan

Türk Dili'ndeki son atasözü makalemizde; İtalyan G. B. Donado'nun (1625-1699) İstanbul'da Venedik Balyosu (elçisi) iken (1681-84) derlediği / derlettiği, 1688 yılında Venedik'te yayımlanan Türkçenin basılmış ilk atasözleri kitabı konumundaki *Raccolta Curiosissima d'Adaggi Turcheschi*'den söz etmiştik. Kitabı; hâlen Almanya Erfurt Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Oğuzhan Durmuş, incelemesiyle birlikte Türkçeye kazandırmıştı. 2020 yılı Şubat ayında basımevinden gelen söz konusu kitaptan 2-2,5 ay kadar önce Aralık 2019'da, Avrupalı Türklük bilimcilerin Türk atasözleri hakkındaki derlemelerini bir araya getirip değerlendiren, inceleyen geniş kapsamlı bir yayının daha yapıldığını görmekteyiz. Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dr. Öğretim Üyesi Beytullah Bekar'ın hazırladığı bu yayının künyesi şöyle:

Beytullah Bekar, *Batı Kültüründe Türk Atasözleri (16. Yüzyıl - 19. Yüzyıl)*, Kömen Yayınları: 219, Ankara 2019, 835 s.

Dr. Bekar'ın "Giriş" yazısında da belirttiği gibi Osmanlı Devleti'nin 14-15. yüzyıllardaki Balkan Yarımadası'ndaki fetihleri ve 1526 Mohaç Zaferi'nden sonra Avrupa ortalarına kadar ilerlemesi üzerine Batı'da Türkleri tanıma, dillerini öğrenme isteği uyanmış; siyasi, kültürel, ekonomik ilişkilerde canlılık dönemi başlamıştır. Türkçeyi öğretmek amacıyla hazırlanan kitaplarda diyalogların yanı sıra atasözleri, dualar, Nasreddin Hoca fıkralarının da yer aldığı görülmüştür. Latin harfli bu tür Türkçe eserlere Türk-lük bilimciler "Transkripsiyon Metinleri" adını vermişlerdir. Söz konusu metinler içinde, yoğunluğu atasözleri oluştur-

yordu. Atasözü denilince, 1923 öncesinde deyimle karışık kalıplaşmış sözler anlaşılıyordu. İşte ele aldığımız kitap, transkripsiyon metinlerindeki atasözlerini değerlendirmektedir.

Dr. Bekar'ın kitabı bir "Giriş" ile üç bölümden oluşmaktadır. "Sunuş"unu, yazarın Erciyes Üniversitesindeki Doktora Tez Danışmanı Prof. Dr. Nevzat Özkan yazmıştır. Bu sunuştaki bir paragraf, kitabın özeti mahiyetindedir: "Doktora tezini yönettiğim ve bu dönemde çalışkanlığına, azmine yakından şahit olduğum Dr. Beytullah Bekar; 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar dört yüz yıllık dönemde Türk atasözlerinin yer aldığı Latince, İtalyanca, İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak yazılmış 25 farklı eserde yer alan 4.286 atasözünü tespit etmiş; bu atasözlerini birbiriyle ve bugünkü Türkçedeki şekilleriyle karşılaştırmış, ayrıca dizinlerle atasözlerinin söz varlığını bütün yönleriyle ortaya koymuştur. Türk kültürünün hazinesi değerindeki incileri ve Türk dilinin

eşsiz zenginlikleri olan atasözlerini Batı kültürüne yansımış örnekleri üzerinden değerlendiren bu çalışma, alanında çok önemli bir boşluğu dolduracaktır.” (s. III)

Birinci bölümde 16-19. yüzyıllarda kaleme alınan, bazıları basılan, içinde atasözü bulunan 25 transkripsiyon metni yorumsuz yer almış; ardından sözlerin incelemesi yapılmıştır. Sözler; imla, değişime uğramadan günümüze gelen atasözleri, taranan eserlerde tespit edilemeyenler, anlam değişimleri gösterenler, dinî kaynaklardan alınan sözlerin atasözü gibi gösterilmesi, atasözü gibi değerlendirilen deyimler, yanlış veya eksik sözler, hikâyeleştirilen atasözleri gibi alt başlıklar altında incelenmiştir.

İkinci bölümde; içinde Türk atasözü bulunan gerek basılmış gerekse yayımlanmış, kitaplarda korunan 25 metindeki sözler, karşılaştırmalı bir şekilde sıralanmıştır. Metinlerin yayımlanış tarihleri ve içlerindeki atasözü sayıları şöyledir:

- B. Georgievic', *De Turcarum Ritu et Caeremoniis*, 1544. [Bir söz]
- H. Megiser, *Paroemiologia Polyglottos*, 1605. [98 söz]
- H. Megiser, , *Institutionum Language Turcicae*, 1612. [230 söz]
- G. B. Montalbano, *Turcicae Linguae per Terminos Latinos*, 1632. [144 söz]
- J. Hrabskius - H. W. Fincelius, *Proverbia Quaedam Arabica, Persica&Turcica*, 1655. [10 söz]
- M. M. Francesco, *Syntagmaton Linguarum Orientalium*, 1670. [110 söz]
- J. N. Harsany, *Collquia Familiaria Turcico Latina Seu Status Turcicus Loquens*, 1672. [Bir söz]
- A. Timoteo, *Proverbia Utili, e Virtuosi in Lingua Araba, Persiana e Turca*, 1688. [38 söz]
- G. B. Donado, *Della Letteraturade 'Turchi*, 1688. [12 söz]

- G. B. Donado, *Raccolta Curiosissima d'Addaggi Turcheschi Transportati dal Proprio*, 1688. [397 söz]
- ?, *Proverbia Turcica Cum Versione Italica et Latine & Herum Proverbia Turcica Major Pars Latinis Literis Scripta est*, 1689. [606 söz]
- Th. Vaughan, *A Grammer of the Turkish Language*, 1709. [54 söz]
- J. Ch. Clodius, *Grammatica Turcica Necessariis Regulis Praecipuas Linguae Difficultates Illustrans (etc)*, 1729. [31 söz]
- J. von Preindl, *Grammaire Turque*, 1789. [40 söz]
- B. Pianzola, *Dizionario, Grammatiche, e Dialoghi per Apprendere le Lingue Italiana, Greca-Volgare, e Turca, e Varie Scienze*, 1789. [173 söz]
- F. von Dombay, *Proverbiorum Turcicorum Centuria I-IV & Proverbia Turcica Quadraginta*, 18. yüzyıl. [439 söz]
- P. A. Jaubert, *Elements de la Grammaire Turke*, 1823. [358 söz]
- A. Hindoglu, *Theoretisch-Practische Türkische Sprachlehre für Deutsche*, 1829. [13 söz]
- M. Wickerhauser, *Wegweiser zum Verständnis der Türkischen Sprache*, 1853. [383 söz]
- H. F. Fleischer, *Der Vollkommene und Schnelle Türkische Selbstlehrer*, 1853. [133 söz]
- O. F. von Schlechta Wssehrd, *Osmanische Sprichwörter*, 1865. [500 söz]
- P. J. Pigure, *Grammatik der Türkisch-Osmanischen Umgangssprache*, 1869. [140 söz]
- A. Wahrmund, *Praktisch Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache I-III*, 1869. [207 söz]
- L. Fink, *Türkischer Dragoman Grammatik, Phrasensammlung und Wörterbuch der Türkischen Sprache*, 1872. [19 söz]
- A. Müller, *Türkische Grammatik, mit Paradigmen, Litteratur, Chrestomathie und Glossar*, 1889. [137 söz]

Sayılan 25 kaynaktaki 4.286 atasözü, hem kendi aralarında hem de günümüz atasözü ve deyim sözlükleriyle karşılaştırılmıştır. Eserin en zahmetli fakat yararlı yönü budur. Sözlerin günümüzde yaşayıp yaşamadığı; Ömer Asım Aksoy, Feridun Fazıl Tülbentçi, E. Kemal Eyüboğlu, Nurettin Albayrak, Metin Yurtbaşı ve Süreyya Ali Beyzadeoğlu ekibinin (Gürgendereli, Günay) baskıya hazırladığı içinde en çok söz varlığı barındıran atasözü ve deyim sözlükleriyle karşılaştırılarak belirlenmiştir. Tülbentçi'nin, sözlüğünün söz varlığını bir hayli artırdığı (17.440) 1977 baskılı sözlüğü ile Dr. Ahmet Turan Sinan'ın *Türkçenin Deyim Varlığı* (İstanbul 2015, 17.137 deyim) incelemecinin işini çok kolaylaştırabilirdi.

Üçüncü bölüm, dizinlere ayrılmıştır. 25 kaynaktaki sözler "Atasözleri Dizini", "Deyimler ve Kalıp Sözler Dizini", Kelime ve "Kelime Grupları Dizini" ile "Özel Adlar Dizini" başlıkları altında sınıflandırıl-

mış; birçok açıdan söze ulaşmanın kapıları açılmıştır.

Kitap, "Kaynakça" ve 25 kaynaktan alınmış birer örnek sayfa ile sona ermektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Dr. Bekar, bizce yakın yılların en zor ve büyük emek harcamayı gerektiren atasözü ve deyim araştırmasını yapmıştır. Eser, öncelikle birçok kalıplaşmış sözün tarih boyunca yaşadığı kalıplaşma sürecini gözler önüne serme açısından özel bir öneme sahiptir. Diğer yandan, günümüz atasözü ve deyim varlığımızda yer almayan bazı sözlerle tanışıp onları tekrar kullanıma davet bakımından da yararlı sonuçlar ortaya koymuştur. Benzeri bir çalışmanın Türkiye ve yurt dışındaki kütüphanelerde mevcut atasözü yazmaları için de yapılması ne kadar iyi olurdu! Üniversite sayımızın artması, çok sayıda gencimizin doktora tezi hazırlaması işte böyle önemli, zor kitapların yayımlanmasını sağlıyor. Dr. Bekar'ı ve onu yetiştiren öğretim üyelerini yürekten kutluyoruz.

ÖYKÜ NASIL OKUNUR ÜZERİNE

Ahmet D. Arslan

Teorik kitaplar, çoğu okurun gözünü korkuttuğu için tabiri caizse "kötülüğüyle nam salmış metinler" olarak bilinirler. Üstelik sadece naif okur için değil, kimi araştırmacılar için de durum böyledir. Peki, bu "kötü şöhret" in nedeni nedir? Birçok kişi bu metinlerin "ağırlıkları"ndan yakınıyor. Muhtelif epistemik çevrelere yönelik "üst-dilleri", hâliyle kapalı ve yavaş ilerleyen bir ritmi de beraberinde getirir. Bir de teorik içerik, pratik ile desteklenmemiş ve estetik kaygı ikinci plana itilmiş işler daha da güçleşir. Kötü teorik kitap çevirilerinin yarattığı infialden

bahsetmeye ise hiç lüzum yok sanırım. Öte yandan bu yazıya konu olacak Oktay Yivli'nin *Öykü Nasıl Okunur* (2019, Günce) kitabında, tersi bir durumun varlığından söz edilebilir. Kitabın belki de en çarpıcı yönü, teori ile pratiğin uyumudur. Bu uyum, metne kazandırdığı akıcılığın yanı sıra onun daha geniş kitlelere ulaşabilmesinin önünü açar.

Kitap, "Giriş" kısmıyla başlayıp ardından gelen sekiz bölümle devam eder: "Tür", "Kompozisyon", "Anlatan Ses", "Görüş Bıçımı", "Öykülemenin Yapısı", "Öyküleme Zamanı", "Anlatı Birimleri" ve "Öyküleme Grameri". Kitabın kapanışı ise öykü türünün tecrübe ettiği çeşitli değişim ve gelişimlerin anlatıldığı "Son Gözlemler" kısmıyla yapılır. Öykü üzerine ciddi bir zihinsel mesai harcanarak kaleme alınan bu eserin en özgün yanlarından biri,